

Çocuk İhmal ve İstismarı

Amerika'da yılda 3 milyondan fazla çocuk ihmal ve istismar vakası çocuk kurumları ve aile kurumları otoritelerine rapor edilmektedir. Bu kötü davranışlara maruz kalan çocukların yarısından fazlası kliniksel olarak oldukça yüksek oranda duygusal ve davranış problemlerine sahiptirler. Bu çocukların ancak üçte biri ile dörtte biri kadarı ruhsal sağlık hizmetlerinden yararlanmaktadır. Daha da önemlisi bu çocuklar için bir kere koruma kararı alındı mı önemli oranı ailesine geri dönemiyor, çünkü ailelerinin yanında güvende olamayacak çocuklar için korunma kararı alınıyor. Diğer grup aile yanına döndükten sonra tekrar hırpalandığı için koruma sistemine dönüyor. Araştırmalar kötü davranışlara maruz kalan çocukların yaşamlarında bu davranışların çok olumsuz etkilerinin olduğunu (düzenli ev yaşamında yetersizlik, kardeşler ve yetişkinlerle olumlu kaynaşma konularında yetersizlik, sosyal yaşamın gereklerini ve paylaşımı öğrenmede yetersizlik gibi) göstermektedir.

Amerika başta olmak üzere gelişmiş ülkelerde çocuklar ihmal ve istismara karşı yasalarla korunmaktadır. Anne-babaları da dahil çocukları ihmal ve istismar eden yetişkinler için cezai yaptırımlar mevcuttur. Çocuğun ihmal ya da istismara maruz kaldığına tanık olan veya bir şekilde bu yönde bilgisi olan öğretmen ve öğretiler, koçlar, hatta komşular dahil bu durumu ilgili makamlara ihbar etmekle sorumludurlar. Öyle sanıyorum ki bizde de bu alanda yasal düzenlemeler yapılmakta veya pek yakında yapılacaktır. Dolayısı ile çocuğun ihmal veya istismara maruz kaldığını ihbar alan kurumlar (sosyal hizmet kurumları) derhal harekete geçerek çocuğu aileden alır, yapılan inceleme ve soruşturmalar sonucu ihmal ve istismarın türüne göre çocuğu geçici bir süre için veya süresiz olarak aileden alabilir. Genellikle uygulayıcılar aileye karşı daha güvensizdirler, dolayısı ile de bazen yalan yanlış ihbardan dolayı da çocukların ailelerinden zorla alınmaları ve bunun sonucunda gerek çocuk ve gerekse aile travmalar yaşamaktadır. Bazen de çocuk macera için bu tür ihbarı kendisi yapar (özellikle ilköğretim çağında). Bu yönlerden düşünüldüğünde çok antipatik bir uygulama gibi gelse de yüz binlerce çocuğu her tür ihmal ve istismardan koruması bakımından son derece gerekli ve desteklenmesi gereken uygulamalar olarak gördüğümü belirtmek isterim. Çünkü siz anne-baba olarak çocuğunuzu imkanlarınızın elverdiği en iyi koşullarda severek, koruyup kollayarak, eğiterek

büyütmek durumundasınız; onların anababası olmanız onlara istediğinizi yapma, döverek, azarlayarak, baskı ve işkenceyle boyun eğdirme gibi tavırlarda bulunma hakkını size vermiyor.

Kötü muamele durumları dört temel türde sınıflandırılabilir: Fiziksel istismar, ihmal, cinsel istismar, ve duygusal istismar. Sağlık hizmetlerinden yararlandırmada gecikme, veya sağlık sorunları olduğunda doktora götürüp götürmeme kararsızlığı yaşama gibi davranışlar ihmal olarak değerlendirilebilir. Aynı şekilde beslenme, eğitim, kişisel bakım ve temizlik konularında ihmalden söz edilebilir. Gene bazı ihmal tanımlamalarında duygusal ihmalden de söz edilmektedir.

Çocuklara kötü muamele şekillerinin raporlara göre dağılımı (ABD) şöyle: %60.5 ile ihmal birinci sırada yer alıyor, % 18.6 ile fiziksel istismar ihmali takip ediyor. Bu oranlar rapor edilen kötü muamele oranlarının sonuçları.

Halbuki mahalli araştırmalar bu oranların gerçekte % 300leri bile aştığını göstermektedir.

Kötü muamele farklı şekillerde, farklı derecelerde ve farklı sıklıkta olabilir. Her yaşta kötü muamele olabilmektedir; küçük çocuklarda daha çok fiziksel ihmaller rapor edilmektedir. Çocuklar için duygusal ihmal eşlerin birinin diğerini istismarına tanık olmak gibi, ve ergenler için fiziksel istismar.

Tüm sosyoekonomik gruplarda çocuklar kötü muameleye maruz kalabilmesine rağmen raporlar, istatistikler ve araştırmalar özellikle fakirler ile dezavantajlılarda yaygın olduğunu göstermektedir. Aile içi şiddetin özellikle fakir gruplar arasında çok daha belirgin olduğu bilinmektedir. Benzer şekilde alt sosyo ekonomik gruptan insanların yoğun yaşadığı bölgelerde çocuklara kötü muamelenin de yaygın olduğu, gerek aile üyeleri ve gerekse diğer kişiler tarafından çocuklara yönelik ihmal ve istismarın daha yüksek seviyede hissedildiğini söyleyebiliriz. Parçalanmış ailelerde ya da bekar anne ya da baba yanındaki çocuklar açısından yüksek oranda ihmal ve fiziksel istismar riski vardır. Baba ile yaşayan çocuklar (annenin olmadığı) anneye yaşayan çocuklardan (babanın olmadığı) iki kat daha fazla ihmal ve fiziksel istismar riskiyle karşı karşıyadırlar. Çocukların kendi anababaları ya da anababa figürleri (üvey anababa, evlat edinen anababa) kötü muamelede ilk sırada yer almaktadırlar. Cinsiyet bakımından değerlendirildiğinde özellikle anneler fiziksel ihmal vakalarında % 93'le ilk sırada yer almaktadırlar, erkeklerin de aşağı yukarı bu düzeyde fiziksel ihmal ettiği de doğrudur. Fiziksel istismar, cinsel istismar ve duygusal istismarın daha çok erkekler tarafından gerçekleştirildiği araştırmalarla da saptanmıştır.

Çocuğa yönelik kötü muamele farklı teori ve kavramlarla açıklanmaya çalışılmıştır. Konu birçok farklı açılardan irdelenmesine rağmen genelde ihmal ve istismar birlikte ele alınmış, aile yapısı, aile içi şiddet, sosyokültürel faktörler açısından değerlendirilmiştir. Çocuk istismarının ana teorileri öncelikli olarak bazı anababaların neden çocuklarını istismar ettikleri, ve aile sürecinde şiddet ilişkilerinin nasıl geliştiğine odaklanmaktadır. Bu tartışmanın özünü üç ana prensip oluşturmaktadır. Bu prensiplerden birincisi kötü muamelenin içeriğinin araştırılıp öneminin

kavranması bakımından önem arz etmektedir; aile hayatının doğası, çevresel stres kaynakları, ve sosyodemografik faktörler gibi. Kötü muamele çoğunlukla sosyal, aile, ve komite bağlamında yoksun bırakma şeklinde olur. Bu yoksun bırakma davranışı anababaların kendi ihmalcisi ya da istismarcı anababalarından miras alarak çocuklarına aktardıkları bir tutum olabilir.

İstismarcı anababanın çevresindeki stresin seviyesi aile içi şiddet olasılığını arttırabilir; stresli olayları kontrol edebilme ya da üstesinden gelebilmede zorlanan anababa yaşadığı gerilim nedeniyle çocuklara karşı da saldırgan ve ezici davranışlar takınabilir. Kötü muamele sosyal fenomenlerden izole edilemez, ya da anababanın kendiliğinden kaynaklanan bir kişilik bozukluğu olarak değerlendirilemez, belki de normal anababa kötü koşullarda sosyalleşmiş, kültürel, mahalli, ve ailevi koşullarla çocuk yetiştirmeyi yanlış öğrenmiş olabilir.

Sosyoekonomik faktörlerin çocuk ihmal ve istismarında önemli bir yere sahip olduğu saptanmıştır. İşsizlik, yoksulluk, sağlıksız konut koşulları gibi...

Çocuk istismarındaki teorilerde ikinci temel prensip çocukla anababa arasındaki sosyal etkileşim süreci ile ilgilidir. Bu süreç normal anababa ve kliniksel olarak sıkıntılı anababa ile çocuk arasındaki ilişkiye benzetilir, karşılıklı iticilik-zorlayıcılık, uygunsuz davranışları pekiştirme, etkili kullanılmayan cezalandırma, sakınma ve koşullu duygusal uyarma gibi. Bu süreci daha iyi anlayıp değerlendirebilmek için anababanın çocukluk yıllarındaki (anababa veya bakıcıları ile) bağlanma ilişkilerini ve bugünkü durumlarını (müşkülperest çocuk, aile içi şiddet, anababalık depresyonu) inceleyip anlamak gerekir ki bunlar çocuk-anababa ilişkilerini şekillendirir.

Üçüncü temel prensip saldırganlık davranışını açıklamada öğrenme bazlı yaklaşımlardır ve kesin olarak önceki iki ilkeyi de kapsar. Öğrenme insan yaşamında çok önemli bir yere sahiptir. Yaşamımızın şekillenmesinde, çevreyle ilişkilerimizde, başarı ve başarısızlıklarımızda öğrenme ve öğrendiklerimizi hayata geçirme davranışlarımızın sonucu aynı zamanda bizim yaşam kalitemizin belirlenmesinde de özel önem arz etmektedir.

Bilinçli ve bilinçsiz birçok davranışımız temelde hayatımızın bir döneminde öğrendiklerimizi otomatik olarak uygularız. Çevremizdeki olaylar ve insanlar kişiliğimizin şekillenmesinde çok etkili olur. Dolayısı ile çoğunlukla anababamız veya bize bakıp yetiştiren kişilerin tavır ve davranışlarını da miras olarak alırız.

İstismarcı anababalar genelde gergin, olur-olmaz her şeye kızan, sinirlenen, kaygılı insanlardır. Bireyler kızgınlık duygusundan doğan gerilimden kurtulmak için mazeret yaratma ihtiyacı duyar, kendi kızgınlıklarına başkalarının davranışlarının neden olduğunu öne sürerek bundan ötürü başkalarını suçlarlar. Çocuk kendisine göre daha düşük statüde olması ve kendisi ile başedebilecek güçte olmaması hesabı ile bu kızgınlığın daha kolay hedefi olabiliyor. Duygusal kontrolü kaybetmenin sonucu olarak anababa çocuğun davranışlarını bütün olarak görmesini engeller ve bunun sonucu olarak da onun davranışını algılayıp, ihtiyacı olan bakım ve desteği veremediğinden ciddi anlamda ihmal davranışına yöneltebilir.

Eldeki veriler çocuğunu istismar eden anababaların çocuklarına olumsuz sonuçlardan dolayı çok fazla sorumluluk yüklediklerini göstermektedir. Örneğin; çocuklar kasıtlı olarak kötü davrandıklarını düşünüyorlar. Burası özellikle önemlidir, istismarcı aile yapıları incelendiğinde görülüyor ki anababaların uygun gördüğü çeşitli cezalardan dolayı çocukların olumsuz davranışları yaygınlaşarak artmaktadır, yani cezalar olumsuz davranışları ortadan kaldırmadığı gibi daha da pekiştirmektedir. Bu durum aynı zamanda istismarcı anababaların kendilerini anababa olarak çocukları üzerinde neden daha az kontrole sahip olarak gördüklerini de açıklayabilir.

İhmal ve istismar kavramlarını kullanırken çoğu kez bilinçli ve kasıtlı ihmal ve istismar etmeyi anlıyoruz. Halbu ki çocuğumuzu çok sevdiğimiz halde bazı davranışlarımızın ihmal ve istismar olduğunun farkında olmayabiliriz, çocuğumuza birtakım yaptırımlar uygularken onun iyiliği için, onun yararına olacağını düşünerek ortaya koyduğumuz tavır ve davranışlarla gerçekte ona ciddi anlamda zarar verdiğimiz farkında olmayabiliriz. Bu sebeplerden yaşamı bütün olarak değerlendirmeli, disiplini ve çocuğumuza sunduğumuz ekonomik olayları, eğitim olanaklarını, yeterli ilgi ve sevgiyi onun yararına olacak şekilde verip veremediğimizi değerlendirebilmeliyiz. İyi beslenme, iyi eğitim fırsatları kadar bağlanma sürecinin sağlıklı bir şekilde tamamlanması, psikososyal ihtiyaçlarının karşılanması son derece önemlidir. Çocuğun kendi yeteneklerinin ve sınırlılıklarının farkına varması, gerçekçi istek ve beklentilere sahip olabilmesi ancak güçlü bir özgüvene sahip olmasıyla mümkündür. Bu da başta anababa ve(ya) bakıcıları ile sağlam bir güven ilişkisi ve duygusunun geliştirilmesi ile mümkündür. Bu güven ilişkisi ancak çocuğumuza yeterli zaman ayırmanız daha doğrusu birlikte olduğunuz zamanı kaliteli bir şekilde geçirmenizle mümkün olabilir. Eğer işten eve geldiğinizde köşenize çekilerek gazetenizi alıp okumaya başlıyorsanız ve çocuğunuz size birşeyler anlatırken gazetenizi bir kenara bırakıp tüm dikkatinizi çocuğumuza vermiyorsanız bu bir ihmaldir (çocuğunuzun ihmal ediyorsunuz), eğer çocuğunuz sizin ilginizi çekmek için gazetenizi çekiştiriyor, gazetenizle gözleriniz arasına girmeye çalışıyorsa ve bu durum sizi kızdırıyorsa çocuğunuzun istismar ediyorsunuz. Doalysı ile hemen okuduğunuz gazete veya kitabı bir kenara bırakarak (aynı şey seyrettiğiniz televizyon programı vs. için de geçerli) hatanızın farkına varıp, çocuğunuzdan özür dileyerek tüm dikkatinizi ve ilginizi ona yöneltip onun ihtiyaç duyduğu nitelikli zamanı birlikte harcayabiliyorsanız geç kalmış değilsiniz.

İstismar çeşitleri açısından bakıldığında Türkiye’de fiziksel istismar (dayak) ailede, okulda, sokakta, ve hemen her yerde oldukça yaygındır. Olayın daha da vahim tarafı bunun normal karşılanmasıdır. Çünkü dayak bir eğitim aracı olarak görülmektedir. Birçok anababa çocuklarını okula verirken öğretmene “eti senin kemiği benim derler”. Gene toplumda yaygın bir söz “Askerlik yapmayan adam olamaz”. Neden adam olamaz sorusunun cevabını ancak askerlik yapanlar verebilir. Askerlik birçok bakımdan insanları eğittiği söylenebilir belki ama kişiliğinizden, benliğinizden, her türlü değerlerinizden vazgeçebilmeyi de gerektirir. Koşulsuz boyun eğmeyi gerektirir. Her türlü fiziksel ve psikososyal istismara maruz kalabilirsiniz. Bunların ne kadar gerçekten profesyonellik için gerekli, ya da daha farklı mı olmalı olaylarını

burada tartışmayacağım, sadece eğitim ve istismar arasındaki bağ açısından değerlendirildiğinde kültürel olarak istismarı yaşam tarzı olarak alan bir yapıdan geliyoruz.

Çok eskilerden beri devlet geleneğine sahip bir millet olmamıza rağmen bizde genelde devlet sosyal yaşama müdahale etmemiş, yaşam kalitesinin artırılması yönünde cumhuriyet dönemine kadar ciddi bir çaba harcanmamıştır. Toplumdaki uzlaşmazlıklar genellikle yerel yönetimlerce uzlaşma yoluyla ve çoğu kez muhakeme bile edilmeden güçlü olanın baskısı sonucu güçsüzün davacı olmamaya razı edilmesi şeklinde sonlandırılması yoluna gidilmektedir. Yasal olarak tüm vatandaşlar eşit haklara sahip olmasına rağmen uygulamada her zaman güce sahip olan tarafın kazanması toplumda zaman zaman adalete olan güven kayıplarının artmasına neden olurken diğer yandan insanlarda güç ve kontrole duyulan arzu da artmaktadır, dolayısı ile de istismar edilmemek için istismar etmeyi yaşam felsefesi olarak alanlara her geçen gün yenileri eklenmektedir.

Türk toplumunun halen önemli bir kesiminde çocuk bir güvence aracı olarak görülmektedir. Özellikle gelirler arasındaki uçurumun her geçen gün hızla artması, asgari ücretlinin temel ihtiyaçlarını bile karşılamakta zorlanması dolayısı ile çocuklar çok küçük yaşlarda sokakta veya uygunsuz çalışma ortamlarında, kırsalda ise çobanlık yaparak, tarla bahçe işlerinde zor koşullarda çalışarak ailenin geçimine katkı sağlamaya çalışmaktadırlar. Bu koşullar çocukların fiziksel ve psikososyal gelişimi üzerinde oldukça olumsuz etkiler yapmakta, ve eğitim olanaklarından yararlanmalarını da engellemektedir. Dolayısı ile özellikle asgari yaşam koşullarında kendisine yetmeyen anababaları suçlamak bu anlamda yanlış tesbit olur. Bu çocuklara yaşanabilir koşulları sağlamak, eğitim fırsatlarından toplumun diğer fertleriyle eşit koşullarda yararlanmalarını sağlamak devletin görevidir. Eğer bu sağlanamıyorsa, burada dolaylı da olsa, devletin bu çocukları ihmal ve istismar ettiğinden söz edilebilir.

Çocuk haklarından söz etmek, bu anlamda yasal düzenlemeler yapmak, toplumun değişik kesimlerini eğitmek elbette ki takdir edilecek çalışmalardır ancak, toplumdaki dar gelirliilerin sosyoekonomik koşullarında iyileştirmeler yapılmadığı, yaşanabilir konut, ısınma, ve yeterli beslenme olanaklarının öncelikle sağlamadığı sürece bu tür çalışmalar fantezi olmaktan öteye geçemeyecektir.

İmdat Artan

iartan@psikososyalhizmet.com

Sosyal Hizmet Uzmanı